

GMGK – ÖNÁLLÓ MAGYAR ISKOLA GYULAFEHÉRVÁRON

– Múlt és jelen –

Történelmi visszpillantás a gyulafehérvári iskolázásra

Gyulafehérvárt, mint püspöki székhelyen, mindig volt iskola a középkor századain keresztül. Feltétlen bizonyossággal következik ez az Egyház lényegéből és tanítói hivatásából. Hiszen az Egyház az iskolát mindig a maga lelki veteményes kertjének tekintette, s intézményesen gondoskodott és gondoskodik mindig és mindenütt az iskoláról.¹

Az erdélyi római katolikus Státus² gyulafehérvári főgimnáziumának elődjét – mely egyben Erdély legrégebbi iskolájának tekinthető – a székeskáptalan által létrehozott káptalani iskolában kell keresnünk. Ez volt az az intézet, melyben a város, valamint a közelebbi és távolabbi vidékek ifjúsága az egyházi pályára szükséges előképzettséget megszerezhetette.³

A magyar politikai élet súlyponteltolódása a 16. század utolsó harmadára Erdélyt tette a magyar szellemi élet központjává. E korszakban Erdély nem csupán a reformáció előtt nyitotta meg kapuit, hanem az európai építészet és kultúra térhódításának is engedett. Ekkor épültek újjá európai mintára Nagyvárad, Szatmár és Fogaras várai. A gyulafehérvári fejedelmek udvara pedig a reneszánsz és a kultúra udvara lett.⁴

A Báthory családnak Erdély fejedelmi trónjára került első tagja – Báthory István (1571-76) – az egyház érdekeivel keveset törődött. A fejedelem életében fordulópontot – a gyulafehérvári iskolaügy fejlődésére nézve örvendetes változást – jelentett XIII. Gergely pápa (1572–85) erélyes fellépése, aki az akkor Polock vára alatt tartózkodó királyt felszólította, hogy az egyház érdekében is tegyen lépéseket. Possevino Antal jezsuitának tapintatos és ügybuzgó eljárása meg is hozta a remélt eredményt, „s az ellenreformáció sikereiben már ekkor is kiváló babérokat szerzett jezsuitákat Báthory Kristóf erdélyi fejedelemmel (1576–81) egyetértésben Erdélybe is betelepítette, kik 1579. október 1-jén tízen meg is érkeztek⁵, valóra váltva Báthory István 12 éves óhaját. Ettől az időponttól számíthatjuk a gyulafehérvári katolikus oktatás reneszánszát. Gyulafehérvárra egy jezsuita került „a törekeny, beteges testű, de erős lelkű magyar jezsuita: Leleszi János⁶, a jezsuita iskolázás megteremtője.

1579–1607 között a gyulafehérvári iskola vezetése a jezsuiták kezében volt. A 17. századvégen már létezett a finevelő intézet is, melyre hivatkozás 1694-ből van. Ugyanebben az időben a gimnázium ügye is határozott léptekkel halad előre.

A 18. században a gyulafehérvári iskolát érintő legelső biztos adat 1716-ból származik, amikor Pecz Lőrinc igazgató állt a „residentia-superiora”, valamint az iskola élén,

¹ BITAY Árpád: *Az erdélyi Róm. Kath. Státus gyulafehérvári „Majláth” főgimnáziumának megalakulása.* „Vasárnap” Irodalmi és Nyomdai Műintézet. Arad 1930. 5.

² Vö. MARTON József: *Az Erdélyi (Gyulafehérvári) Egyházmegye története.* Gyulafehérvár 1993. 74-75, 194. MARTON József: *Márton Áron korának és életének legfőbb adatai.* In: *Márton Áron emlékkönyv.* (Szerk. MARTON József). Kolozsvár 1996. 231.

³ Vö. MÉSZÁROS István: *A katolikus iskola ezeréves története Magyarországon.* Szent István Társulat 2000. 21.

⁴ Vö. *Erdély története.* I. kötet. Akadémiai Kiadó. Budapest 1988. 515–522.

⁵ Vö. BZENSKY RUDOLF jezsuita atya nagyszabeni katonai lelkész kézírata a 17. század végéről. Gyulafehérvári Batthyány könyvtár kézíratai közt: *Bzensky Rudolf, Prologomena Daciae mediterraneae* cím alatt.

⁶ Leleszi János, SJ (Beregszász v. Lelesz, Zemplén vm., 1548 k.-Loretto, Itália, 1595. febr. 26.): az első jezsuita Erdélyben. Egerben egyházmegyes pappá szent., 1564. IX. 24: Nagyszombatban belépett a JT-ba. Prágában, Innsbruckban, Münchenben és Dillingenben tanult. 1575. V. 29: Eichstättben pappá szent. 1575: Bécsbe rendelték, hogy Alfonso Pisával együtt előkészítse az erdélyi misszió megszervezését. Rendtársával, Törös Györggyel meglátogatta a határmenti magyar falvakat, és az ott látott testi-lelki nyomorúság megérlette lelkében missziós hivatását. 1578: Egerben hitszónok. Bécsi magyar-ellenes előjárója akarata ellenére Erdélybe szökött. 1579: Nagyváradra, Kolozsvárra, majd Gyulafehérvárra ment misszionáriusnak. 1579-89: Báthory Zsigmond nevelője. A romokban heverő erdélyi katolikus egyház helyzetéről és a magyarországi állapotokról megrendítő beszámolókat írt Rómába. (...) 1581-ben 600 székelyföldi község lelki kormányzójává választották. (...) BZENSKY RUDOLF: *Prologomena Daciae mediterraneae.* Kézirat. VI. 10. 6. In: CSÍKY Miklós: i. m. Kézirat. Gyulafehérvár é.n. 3.) 1588: Kisvárdára, 1589 őszén Bécsbe menekült. Orvosai tanácsára a Pádva melletti fürdőben gyógyította magát, 1593. IX: Lorettóba költözött. DIÓS I. – VICZIÁN J. (szerk): *Magyar Katolikus Lexikon VII.* Budapest 2002.

aki az előbb jelzett évben kérte III. Károly (1711–1740) királytól, hogy a jezsuitáknak adja vissza mindazon javakat, melyeket valaha bírtak,⁷ s kárpótolja őket azért a területért, amelyet a vár építése alkalmával kisajátítottak.⁸

Nagyon úgy néz ki, hogy az 1716-os igazgatói folyamodvány nem járt sikerrel, mert 1749-ben – ezúttal Mária Teréziához (1740–1780) – kénytelen folyamodni Meltzl Zsigmond igazgató, hogy a jezsuiták visszakaphassák hajdani javaikat.⁹ Ez a folyamodvány nagy részben sikerrel járt. Ugyanakkor Meltzl Zsigmond igazgató tevékeny buzgósága folytán épült fel 1753-ban az új gimnázium, amely közel 100 évig – az 1848-49-es szabadságharc idejéig – szolgálta az oktatás ügyét. Az elemin kívül 3 grammatikai osztálya volt ennek a középiskolának.¹⁰

1762-ben Bajtay Antal¹¹, Erdély püspöke, jelentéstételre szólítja fel a jezsuitákat, hogy adjanak számot iskolájuk állapotáról. Ekkor előadják, hogy céljuk az ifjúság vallásos és erkölcsös nevelése, valamint az, hogy tanuljanak meg helyesen írni és latinul beszélni, mert ez a nyelv Magyarországon a királyság alapításától kezdve köznyelv, melynek tudása szükséges. Törekvésük olyan ifjakat nevelni, kik Istent, az uralkodót és a hazát híven tudják nevelni.¹² Iskolájuk ekkor magába foglalta az elemi osztályokat és a három grammatikai osztályt. A latin nyelven kívül a görög nyelvet és a történelmet is előadják, leginkább vers-alakban.

A tanulók száma ekkor 100 volt, 10 a felső, 15 a középső osztályban, a többi 75 alsóbb és elemi osztályos. Származásukra nézvést sok köztük a nemes, néhány polgári rendű és falusi, de túlnyomórészt olyan szegények, hogy az alapítványi helyekre ötvenen is pályáznak, jóllehet a helyek száma csak 26 volt.¹³

A jezsuita szerzet eltörlése alkalmával a gyulafehérvári iskola közel állott a megszűnéshez. Mária Terézia királynő azt rendelte, hogy a szerzet volt tagjai az iskolai év befejezése után menjenek át Kolozsvárra, s ott vagy lelkészkedjenek, vagy a humanisták osztályainak tanítására vállalkozzanak. A rendelet híre „leverőleg hatott a város intelligens elemeire”, akik mozgalmat indítottak az iskola érdekében. A pénzverde tisztviselői kérelmet nyújtottak be a káptalanhoz, melyben kérték, hogy a gimnáziumot hagyják Gyulafehérváron, sőt, egészítsék ki azt a humanista osztályokkal. A felterjesztés sikerrel járt. Mária Terézia engedett a káptalan és a város kérésének, és meghagyta a gimnáziumot is és a szeminárium is Gyulafehérvárott, hogy a vidék ne maradjon katolikus nevelés nélkül. A jezsuiták is Fehérváron maradtak – a rend beszüntetése után is –, s világi papi ruhában tanítottak tovább.

1777-ben adta ki Mária Terézia a *Ratio Educationist*, ám Erdélyben nem lehetett eszerint az iskolareformot végrehajtani. Erdély sajátos társadalmi-vallási helyzettel bírt, melyre a Ratio nem volt alkalmazható. Ennek felismerését követően a királynő erdélyi szakemberek révén a Ratiót átdolgoztatta, és az erdélyi viszonyokra alkalmazhatóvá tette. Ezt az új iskolai normatívát II. József bocsátja ki 1781-ben *Norma Regia* néven.

A gyulafehérvári tanintézetnél – mely ekkor a „Gymnasium Regium” a Norma alkalmazását 1781. november elején kezdték meg. Ezen szabályzat szerint a középiskolai oktatás öt éven át elvégezhető öt osztályra terjedt ki. Az alsó két osztályban magyar nyelven, a felsőbb osztályokban latinul folyt a tanítás, míg „császári” rendeletre 1786-ban a német nyelvet kezdték használni. Az iskolában ekkor öt tanár tanított, s minden egyes osztályban egy és ugyanazon tanár adott elő minden tárgyat.

⁷ OL-J. 95. 1. In: CSÍKY Miklós: i. m. 8.

⁸ FLEŞER, Gheorghe: *Gyulafehérvár – Képes várostörténet*. Ghimbav – Haco International 2009. 30.

⁹ OL-J. 95. k. In: CSÍKY Miklós: i. m. 8.

¹⁰ CSÍKY Miklós: i. m. 8.

¹¹ Bajtai József Antal püspök (báró Bajtay v. Baitay, Bajthay-József II. Antal OSchP), szül. Zsidó (Pest m.) 1717. dec. 14. A piarista rendbe lép Privigyén (Nyitra m.). 1737–1744: Rómában tanul és működik. Psz: Róma, 1741. ápr. 13. Szolg: 1749. máj. 13-án a budai királyi palota alapkövetésén ő mondta az ünnepi beszédet. 1750: a leendő II. József császár történelemtanára. 1754–1757 piarista tartományfőnök. Pksz: Bécs, 1761. máj. 1., Cristoforo Migazzi. 1760. okt. 5.–1772. okt. 3.: erdélyi pk. Lemondott a püspökségről. Az erdélyi egyházmegyének megszerezte a *lusitán alapot*. †Arad (v. Szentanna/Arad m.), 1773. jan. 15. (Sírja a gyulafehérvári székesegyház kriptájában.) FERENCZI Sándor: i. m. 159–160.

¹² CSÍKY Miklós: i. m. 8.

¹³ Uo.

Kétszáz évvel a létrehozása után, az 1783-as év májusában II. József meglátogatta¹⁴ és megvizsgálta az iskolát, ám a finevelő intézetet nem igazán nyerhette meg a tetszését, mert két évre rá (1785. szept. 20.) el is törölte az ország többi konviktusaival együtt. Ugyancsak megszüntette a szemináriumokat és „minden néven nevezendő bentlakást”.¹⁵

1792 őszén Batthyány Ignác püspök berendezte a mostani papnevelőt és a kisszeminárium visszakapta a régi szállását. A tanulók számaránya meglehetősen hullámzást mutatott, úgyszintén az életkor tekintetében is szélsőséges volt a megoszlás: 15-22 évesek is járnak ugyanazon osztályba. A tanulók nemzetiségi megoszlása tekintetében magyarok, németek (szászok) és románok vegyesen fordultak elő, amely a tájegység népességi összetételével könnyen magyarázható. Vallási megoszlás szempontjából a 19. században kezdtek egyre többen lenni görög-keletiek, míg protestánsok csak szórványosan jelentek meg a gyulafehérvári iskolában, ők a nagyenyedi református kollégiumban tanultak.

A gimnázium igazgatója (praefectus) a helybeli kanonok-plébános volt egészen 1848-ig. Ismét fejedelmi vendégeket fogadott az iskola, amikor 1817-ben Ferenc király és neje meglátogatták a gimnáziumot és a finevelő-intézetet. Püspöki rendeletre 1842-től a magyar nyelvet rendes tárggyá teszik. A régi rendszerű gimnáziumot a szabadságharc idején, 1848. okt. 21-én bezárták, s az intézet épülete az 1849. június 24-i várostrom alkalmával lángok martalékává lett és romba dőlt. Ötévi szünetelés után – Haynald Lajos püspök közbenjárásával és támogatásával rendbe hozva – az iskola 1853-ban újra megnyílt, nyolc osztállyal és 12 tanárral. Az elnyomatás éveiben a német tanítási nyelv mellett is több tárgyat magyarul tanítottak s a hazafias szellemet ápolták. Ugyancsak Haynald püspök kezdeményezésére, az intézetben több évtizeden át (1857–1886) tanították rendkívüli tárgyként a román nyelvet s a tanári kar olyan értelmű felterjesztést tett, hogy kötelező tárggyá kell tenni.¹⁶

A gimnázium régi épületét a századfordulón lebontották, s a helyén emelt palotában működött az iskola – 1922-től Majláth Főgimnázium néven – mindaddig, amíg az 1948-as tanügyi reform Erdély más központjaihoz hasonlóan itt is megszabta a magyar nyelvű középiskolai oktatás új feltételeit. A kommunista állam elkönfiskálta a katolikus főgimnáziumot, mely Alma Mater volt Erdély egész területéről itt tanult több ezer diáknak, s amelyben a Római Katolikus KISSZEMINÁRIUM néven a kántoriskola is működött.

1953-ban a Teológiai Intézet keretén belül – Márton Áron püspök utólagos jóváhagyásával – létrejött a Kántoriskola, mely – saját épületétől megfosztottan – az előbb említett néven működött egészen 1990-ig.

Márton Áron püspököt – 1955. március 24-én bekövetkezett szabadulásakor – az iskola tanulói kitörő örömmel fogadták. A püspök folyamodványban követelt a bukaresti kommunista vezetéstől – személyesen dr. Petru Grozától – épületet a kántoriskolának, a Majláth Főgimnázium egykori bentlakását, a katolikus egyház jogos tulajdonát. Ez a levél válasz nélkül maradt. Csupán 2002-ben sikerült újra birtokba venni – szörnyen lelakott, romos állapotban – a '89-es változásoknak köszönhetően.

1990-től a kántoriskola érettségi diplomáját visszamenőleg államilag is elismerték, s ugyanez évben megváltozott a neve Római Katolikus Líceumi Szeminárium-ra. Ezt a nevet viselte egészen 2006-ig, amikor felvette a Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Teológiai Líceum megnevezést.¹⁷

/A jelzett bibliográfiai adatok egy része megtalálható Ft. Baróti László Sándor (GMGK-igazgató 1997-2006 között) koordinálásával kiadott emlékkönyvben, a *Jegyzetek a Majláth Főgimnázium történetéről* c. részben. Internetes hivatkozás: <http://blaszlosandor.go.ro/emlekkonyv.htm/>

¹⁴ II. József személyesen járt Gyulafehérvárt 1783 és 1786-ban.

¹⁵ CSÍKY Miklós: i. m. 12.

¹⁶ BITAY Árpád: *Gyulafehérvár Erdély művelődéstörténetében*. Kolozsvár 1926. 10-11.

¹⁷ A névcsere az tette szükségessé, hogy a liceumi szemináriumi jelleg öt éves képzést feltételezett, míg az itt folyó tanítás négy éves (9-12 osztályos).

Önálló magyar iskola Gyulafehérváron

Gyulafehérváron 2007 előtt az I-VIII osztályos gyerekek a Vasile Goldiş Általános Iskola magyar tagozatán tanulhattak magyarul. Amiatt, hogy nem volt meg a minimum létszám ahhoz, hogy külön osztályok működhessenek, a magyar osztályokat összevonták, az alsó tagozaton mind a négy osztályban szimultán oktatás folyt, a felső tagozaton V-VI. és VII-VIII. osztály működött összevontan... Természetesen, mindez negatívan befolyásolta az oktatás minőségét. Ugyanakkor egyre aggasztóbbá vált a magyar iskolázás helyzete.

Az önálló magyar oktatást Gyulafehérváron csupán a Gróf Majláth Gusztáv Károly Római Katolikus Teológiai Líceum (kedvenc rövidítésünkkel: *GMGK – gé-em-gé-ká*) képviselte. Az európai csatlakozás azonban az oktatásban is új követelményrendszerrel lépett fel, mely – a fejkvóta-rendszer révén – szabályozó hatással van az iskolák jogi személyiségére is. Indokolttá vált a *GMGK humán erőforrásának fejlesztése* – mind a gyerekek/tanulók, mind a pedagógusok létszámát illetően...

...Az előbbieket értelmében kezdődött el ez a fejlesztési folyamat az óvodai szint létrehozásával. Líceumunk struktúrájává vált az óvoda, az 1989-es változások után – a magyar szülők kérésére létrehozott – Káritász magánóvodának az átvételével, melynek létszáma a kezdeti tizenegynéhány gyerekről 33-ra emelkedett (két óvónő alkalmazását téve lehetővé), elérve négy év alatt a mai 45-ös létszámot. Közben óvodánk hosszított programúvá vált. Jelenleg három óvónő és egy dada neveli, tanítja magyarul a gyerekeket.

A 2007/2008-as tanévtől kezdődően a *GMGK* igazgatósága kérvényezte a Fehér megyei tanfelügyelőségen az elemi I. osztály indítását, ugyanis ezt indokolttá tette óvodánk 10 iskola-előkészítő gyermekcsoportja. Erre a kérésre a megyei tanfelügyelőség jóváhagyta nemcsak az elemi (I-IV.), de a gimnáziumi (V-VIII.) tagozatok indítását azáltal, hogy engedélyezte a Vasile Goldiş Általános Iskola „vérszegény” – alig harmincegynéhány tanulót számláló – tagozatának áthelyezését a *GMGK*-ba. Így a 2007/2008-as tanévtől az addig csupán magyar tagozatként létezett elemi és gimnáziumi szintek a *GMGK* Líceum részévé váltak. Ezáltal, a magyarul tanulni óhajtó gyerekek új iskolában, a Római Katolikus Érsekség tulajdonát képező, korszerűen felújított *Fogarassy-épületben*,¹⁸ történelmi környezetben (a várban), nagyon jó feltételek között kezdhették meg a tanévet – állami fenntartással, a gyulafehérvári Polgármesteri Hivatal révén.

Jelentős mértékben hozzájárult a magyar oktatás fennmaradásához a dévai Szent Ferenc Alapítvány, ugyanis a gyulafehérvári házának a létrehozásával a gyereklétszám évről évre növekedett, így a gyulafehérvári és a környékbeli gyerekeknek lehetőség adódott az anyanyelven való továbbtanuláshoz, a minőségi oktatáshoz.

¹⁸ A hajdani Majláth Főgimnázium egykori bentlakása.

Intézményünkben, a 2011/2012-es tanévben 45 óvodásnak, 34 I-IV. osztályos kisdiáknak, 36 V-VIII.-os diáknak és 65 IX-XII.-es tanulónak biztosítunk anyanyelvi nevelést. Ebből 21 I-VIII. osztályos gyerek az iskola kisbuszával ingázik naponta a környező falvakból (Alvinc, Vajasd), 27 gyerek pedig a Szent Ferenc Alapítvány gyermekházában lakik. Ez teljes ellátást – szállás, étkeztetés, ruházat, tanszerek, egészségügyi ellátás – biztosít.

Az óvodás gyerekeknek, valamint az alsó tagozatos tanulók számára délutáni tanulási programot is biztosítunk (school after school), étkeztetéssel, tanítói felügyelettel, melynek anyagi fedezetét túlnyomórészt a Bod Péter Alapítvány biztosítja (elnöke dr. Gudor Botond Kund).

A IX-XII. osztályos tanulók a líceum kollégiumában laknak, mely az előbbitől teljesen külön épületben foglal helyet. Kiszeminaristáink bentlakási költségeinek nagy részét a Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség biztosítja. Ekként lehetséges, hogy a GMGK Erdély egyik „legolcsóbb” bentlakással rendelkező iskolája legyen. Ugyanakkor a szórványkollégiumi jellegű működéshez jelentős mértékben hozzájárulnak hazai és anyaországi hivatalos fórumok (Confessio Alapítvány, Pro Diaspora Egyesület, Bethlen Gábor Alap, Nemzeti Erőforrás Minisztériuma, OM - HTMH, Közigazgatási és Igazságügyi Minisztérium) valamint a Bécsi Szent István Egylet.

Rövid, négyéves „együtt-létezésünk” alatt, szakmai szempontból nagyon jó eredményeket értünk el, pl. tantárgyversenyeken (országos magyar olimpián 4. hely, országos vallás tantárgyverseny 1. hely, külföldi – magyarországi /Lakitelek/ – vetélkedőkön díjak), szavalóversenyeken, szórványszínijátászó találkozón, VIII. osztály végi nemzeti teszten stb. Ugyanakkor ausztriai, szlovákiai és magyarországi tanulmányutakon vehettek részt tanulóink a Szabó Márta tanárnő által koordinált ACES-program révén.

A GMGK-ban megvalósuló minőségi anyanyelvi oktatás következménye, hogy tanulólétszámunk évről évre nő.

Egyáltalán nem örvendünk annak, hogy az új tanügyi rendelkezések értelmében számos vidéki kisiskola megszűnik, összevonódik nagyobb központokkal... Ezen esetekben – ha már másként nem menthető itt Dél-Erdélyben a magyar szó – szeretnénk, ha tudnának rólunk, mint a magyar anyanyelvű tanulási lehetőségnek egy olyan bástyájáról, mely segítséget nyújt, s szívesen fogadja – felekezetre való tekintet nélkül – azokat, akik nem adják fel oly könnyen nemzeti identitásunk legfőbb kincsét: a magyar anyanyelvet.

(www.gmgkliceum.ro)

Gyulafehérvár, 2013. március 18.

Dr. Gál László – igazgató